

Jornada “Les adolescències en el traspàs de la modernitat”

**Auditoria de l’Hospital de Sant Joan de Deu
12 i 13 de desembre 2003**

**ELS PATIMENTS DELS JOVES I DE LES FAMÍLIES
EN LA SOCIETAT DE TRASPÀS.
RESPOSTES INNOVADORES.
Conferència Clausura**

1. JUSTIFICACIO.

Benvolguda audiència.

En primer lloc cal justificar el títol de la conferència i el context de l’enunciació. La nostra pretensió està en definir l’ús del mot patiment, escollir la paleta de colors i traços alhora de donar algunes pinzellades sobre la nostra societat de traspàs, la societat que estem vivint, i també en trobar la millor manera per saber ajuntar i comprendre una diversitat d’afirmacions i dubtes, negacions i certeses, d’esglais i il·lusions... que assalten els esperits quan miren de reüll, amb malfiança, a les noves adolescències i els seus estils de vida. Un pas més està en visualitzar la multiplicitat de famílies d’avui dia i què és allò que els cal afrontar en l’educació, l’acompanyament i la transmissió de valors als joves. Així com considerar la situació d’altres adults de proximitat com mestres, educadors, formadors laborals...

Per altra part, desitgem que aquesta jornada i tot plegat serveixi per realitzar allò que considerem de vital importància avui dia: per mantenir converses àmplies, fins i tot controvèrsies, entre disciplines, doctrines, professionals i famílies amb visions i

conviccions diverses sobre aquest tema tant polièdric com és l'adolescència i que corre el perill d'esmicolar-se en els mil fragments d'un mirall trencat.

L'estil escollit per a la dissertació, l'estil narratiu, té un to èpic, un to d'aventura del pensament, que defuig del melangiós de recreació en un passat perdut o en els miratges de l'ideal. Res més lluny d'un ritme vital i moral de desencís o derrota. El pensament i les praxis de l'acció educativa, social i sanitària demanen nous arguments i nous reptes per valorar els nous escenaris per intervenir. Calen nous debats i nous compromisos ètics amb el malestar i les fractures dels lligams de les generacions. Aquest relat és una peça més entre les altres intervencions d'aquesta jornada, som conscients que estem en un món calidoscopi, múltiple, tendint al fragmentari. Tenim la voluntat que serveixi per veure i per imaginar nous horitzons i nous contextos.

El càlcul en la transmissió aposta per l'influx dels medis de divulgació que triomfen en l'època: els de la imatge. Pretenem fer un *collage* d'imatges, *zappings* i tota mena d'imaginacions suggestives per transmetre les idees capitals. No ens pot passar per alt que les idees, avui dia, estan recobertes, embolcallades d'imatges o de significacions preconcebudes que, amb excessiva freqüència, anticipen la resposta. Les idees existeixen embolicades a la manera dels tractaments que l'artista Christo fa als monuments. No solen presentar-se nues. Amb l'adolescència i a la joventut això passa. No ens és fàcil copsar els mots clau. Estan farcits d'acompanyaments fets en lentes coccions i recalentats. Cal travessar les imatges per trobar el pinyol, l'os, de les idees que orienten les praxis –prenem aquest concepte de la tradició filosòfica hegeliana -. La praxis és, com aquesta tradició de pensament ens senyala, l'entrelligat de les idees que orienten i de l'acció que flueix d'elles. Les idees mouen a l'acte. I això és el que pretenem afavorir, que les idees portin a la formació i a l'acció: formació de la conversa i acció de la recreació de les pràctiques i de les institucions per a l'adolescent i l'adult jove.

Tot més aviat a contracorrent de la pendent de l'època, on imatges i escenificacions prevalen, sovint faltades del temps per a la reflexió i el discerniment. La premsa davant les incerteses que desperta el traspàs d'època, el sentiment de d'angoixa en front dels enigmes o de l'empatx del que és nou, porten a solucions precipitades enroscades en vells pensaments o posicionaments insuficients.

La societat oberta i de risc dels inicis del segle XXI, a cavall de la novetat i el reciclatge, així com ja no confia en l'agitador revolucionari tampoc pot esperar del pensador conservador. Està esperonada en l'esforç de creació d'un nou llenguatge que faci de full de ruta per als nous temps. Estem en el temps d'una nova poètica que faci sonar fort nous efectes de llengua i noves posicions ètiques davant dels nous reptes de convivència i cohesió social.

2. EL CONCEPTE DE PATIMENT.

Començarem, doncs, per desgranar la idea de "patiment". Potser a algú li sembli una idea poc consistent. Una idea llepada de pietat i no inclosa en la meticulosa tradició psicopatològica europea. Potser ressoni emparada per la tradició existencial cristiana.

Concedim, d'entrada, que estem d'acord. Si hi ha, actualment, un moviment a Europa per donar consistència argumental a aquest mot és perquè no està incert en la tradició. Per tant ens trobem amb un mot nou. Un mot disposat per a un nou ús.

Ens podem preguntar: Per què utilitzar-lo? Ens convé posar-lo en circulació com a posada al dia de les nominacions del dolor quotidià, del dolor psíquic de viure? Sí, creiem que sí, i veurem perquè i quins són els avantatges que comporta el seu ús. A partir de l'època en què les normes es diversifiquen, les clíniques i els sumatoris psicopatològics que constituïren l'ordre de la mirada mèdica i la primera clínica psicoanalítica queden arrabassades per una nova clínica de la continuïtat dels patiments i els gaudis en consonància amb el sentit de la vida.

Farem ús de les ensenyances de la història de les mentalitats per fer-nos conscients de les mutacions que s'han produït en la societat occidental per la galopant immixió de la ciència en el nostre món, construït per la raó i el sentit, pel saber i la veritat. La ciència ha capgirat les coses, produint-ne i reproduint-ne com mai, i també generant, amb el seu discurs, nous imaginaris i significacions sobre la vida, la mort, el cos i el sexe. És el discurs que en el segle XX adquireix prestigi i domini. Substitueix d'altres discursos, però curiosament només predica i sanciona sobre el mercat i les seves operacions, no tenint en compte l'Home i les seves representacions. Ni tampoc té consciència de les conseqüències de la seva hegemonia al excloure del seu càlcul econòmic la economia de la Libido de les persones i les seves relacions. Això no s'ha produït de la nit al dia i el capitalisme, el modus de producció que correspon a l'època de la ciència, ha sofert també canvis. El capitalisme acumulatiu de la revolució industrial, caracteritzat en la laboriositat del capitalista auster, ha anat patint transformacions fins arribar al capitalisme financer d'avui dia, representat per la caricatura de l'ostentació i el malbaratament de la riquesa. Aquest últim capitalisme transforma l'espai i el temps, universalitza un únic escenari principal per tot el globus i redueix a tothom a pròxim i proletari. Al llarg d'un segle i escaig l'Home, en el seguit de canvis, s'hi ha deixat la pell. Qui és ara i com entendre'l??. Com xifrar les seves mutacions??. Seguim-ho pas a pas.

En primer lloc ens remuntem a la dècada dels vint del segle passat i trobem un Freud que va posar de moda el terme de "malestar". Té, com tots sabem, un text capital per a la història de les mentalitats i del pensament social que és "*El malestar en la cultura*". Per Freud, el malestar és l'expressió humana de la tensió entre els ideals que ens proposa la cultura i les aspiracions personals, libidinals i materials del ser humà. Planteja, amb una bellesa didàctica, que poques vegades veiem o copsem els ideals despallats de l'embolcall: els altres. L'embolcall dels ideals són els altres, que són model, objecte, auxiliar o adversari. Com bé recordava Hegel les idees s'encarnen en persones com Napoleó encarnava per al filòsof la manifestació més alta de l'època del esdevenir de l'autoconsciència. A l'època de Freud, la parella del subjecte és l'altre, el

pròxim. I la dinàmica dels temps, el progrés basat en les apostes de la Raó, és un afer col·lectiu en el que l'Home –l'Home en majúscules- és el sumatori de tots els homes. No hi ha sortida més enllà de la parella “jo i els altres” feta de renúncies i d'esforços per dominar la pròpia naturalesa humana, dita pulsional per Freud.

Hi ha una imatge colpidora. Freud utilitza la faula del porc espí. El fred el porta a buscar als altres. Les punxes dels altres el llençant a la solitud.

L'Espriu o en Foix donen la versió poètica catalana d'aquesta faula. Potser que la postmodernitat faci l'aggiornament de la faula dels porc espí en la faula del mòbil: en la peripècia de l'adolescent parlant pel mòbil per quedar sense quedar i veure si després tornarà a parlar-se i si fa o no fa.

Tenim, doncs, per el primer terç de segle XX, un bon mot per anomenar el dolor psíquic de viure. Dolor no patològic i consubstancial a la experiència humana quotidiana. Voldríem aquí fer una acotació subratllant el mot “quotidià”. Quant diem dolor psíquic de viure i no patològic ens referim al “quantum” de desplaer que acompanya la subjectivitat de cada època, no fem referència a fixacions patològiques ni a processos mòrbids que descriu la semiologia psiquiàtrica o la clínica psicoanalítica i que conformen la psicopatologia d'un temps.

En un segon moment del segle XX, amb la Segona Guerra Mundial, els existencialistes posen, amb molt d'èxit cal dir-ho, nom al sentiment de viure del moment. La “nàusea” és l'expressió. La col·lectivitat comparteix el sentiment moral i vital de la nàusea com efecte del resultat de les grans apostes del discurs de la Raó: el sorprenent fracàs en el gran projecte de fer avançar la Història Il·lustrada vers la Felicitat redemptora de tothom. Estem en el temps en el qual comencen a liquidar-se, a preu de saldo, les grans Idees del món que configura el discurs de la Raó. Les obres de referència les trobem en autors de la talla d'un Sartre o un Camus. Però ens interessen obres més properes com la del psiquiatra i escriptor Martín Santos. Ens referim a “*Tiempo de Silencio*”. Obra, ambientada en el raval de Madrid, que dóna semblança de la destrucció moral de la

nostra guerra civil i de les nafres del franquisme gris que reduplica el sentiment de fàstic i vòmit d'uns ciutadans que veuen com Europa perd el tren de la Història i edemes, com espanyols, estan aïllats. “*Una comedia ligera*” d'en Eduardo Mendoza va en la mateixa enfilada, però l'escenari és Barcelona. La millor - per a l'educació sentimental d'una generació -, la insuperable, és “*Encerrados con un solo juguete*” d'en Joan Marsé. També ambientada a la Barcelona de la derrota i del silenci vergonyós de diverses generacions entortolligades. En un to més desimbolt, de nois bé, tenim els relats curts d'en Juan Goytisolo “*Para vivir aquí*”, fan bona companyonia a la prosa i els “aventis” d'en Marse.

Les imatges, dissortadament, no són de la imaginació. El realisme del fong de la bomba d'Hiroshima o els cossos avergonyits dels supervivents de Mathausen provocant el vòmit. Hem anat una mica més lluny de la faula del porc espí. Se'ns ha passat la mà, una mà comandada per idees sense matís. Com Freud va comprovar quan va rebre el ressò de la lectura de “*Més enllà del principi del plaer*”, la idea sense forçament no considera el seu revers, el món pulsional. Bé i el benestar no sempre concorden.

Si mirem a casa nostra tenim els estraperlistes i les putes del Raval. O la Montserrat Roig amb el seu temps de Cireres i els catalans en els camps de concentració. Tenim això a casa nostra perquè els nostres ulls estan guaitant com el desvergonyit d'en Sartre darrera el pany. Fa nàusea tot això i alguns volen, encara ara, que ho oblidem.

Després, en tercer lloc, venen els anys de la pressa. Pressa per atrapar el futur, però també per oblidar el desastre. El sentiment d'època és el “vertigen”. La pressa marca les relacions i les expectatives. La tècnica, pensem, resoldrà els problemes de l'ètica. I, tot plegat, fem-ho ràpid. Ens fem creients de les bondats que anuncia la ciència neta. La nova religió profètica és la Ciència Cibernètica i la Tècnica la filla ben volguda. Es produirà la fi de la Història i tots serem feliços endollats a les pròtesis tècniques, ens diuen els benaurats. Apassiona i a la vegada angoixa aquest ritme contradictori. L'estrès és la paraula que dóna nom a la contradicció. La parella de ball del subjecte apressat és

allò que oblidaren els Ideals de l'època anterior: les satisfaccions o les passions d'una vida reglada que borra un passat.

Pot ser dos imatges contrastades de l'època són “*La febre del dissabte nit*” –la pel·lícula d'en Travolta- i l'arribada de l'home a la Lluna. Fa un fart de riure trobar el contracop d'ironia en la imatge de l'home a la Lluna. Sembla que en els feliços 60 teníem als homes o a la Lluna o a la carretera contracultural de la Maria. I per no treure dramatisme a la cosa tenim, cal no passar fulla, la nena vietnamita, corrent nua i amb cremades a l'esquena, fugin, amb un contracamp incendiats pel napal. El vertigen i la fugida és “*On the road*” amb el Kerouac de torn fent d'heroi i perdedor. Ja no estem a l'època de les grans persones i a la revolució ara li toca ser contracultural.

Amb el sotrac i el tall que suposa el Maig del 68 –proposem que les èpoques no tenen una cadència lineal, si no que s'invaginen les unes en les altres -, comença l'època decisiva on el discurs de la Ciència domina el món ordenat per les Idees. La Ciència fa possible un nou món on es dona la reproducció interminable d'objectes de la necessitat, la creació de nous objectes suntuaris en forma de gadget per animar el desig i donar confort a la individualitat i l'angoixa. També anuncia un nou combat contra el dolor i la mort. La Ciència fa possible que somniem en guanyar la partida a la mort amb l'invent del Home Bionic o amb Terminator i els mutants. Ens proposa un Home trasplantat i apedaçat amb materials inorgànics. Però, també, el discurs de la Ciència s'ocupa de nous reptes on l'Home fa nosa i tal vegada l'Home s'apunta a la il·lusió d'eliminar els vuits que en l'horitzó de la Vida l'han fet de sempre humà: l'impossible de la Mort i la falta del Desig. Il·lusionar per elidir la mort i anorrear la sensació que produeix la manca de coses és el programa més consistent de l'actualitat. Alguns predicadors de la nova època així ho veuen. El resultat de tot això és que l'Home està empantanegat sense saber què pensar, què fer, més enllà d'anar a remolc del nou discurs potent de la Ciència. El món del pensament, acomplexat, fa l'intent de ser mimètic amb els càlculs de la Ciència i concep instruments que s'assemblen, caricaturalment, als aparells tècnics. Les Ciències Conjecturals –l'Educació, la Sociologia, l'Antropologia, la

Psicologia, la Psicoanàlisi...- pateixen de ser desprestigi i tots anem a remolc del nou escenari. A tothora ens recorden, ens recordem, que tenim que ser eficients i eficaços segons els paradigmes de la societat tecnoeconòmica, ens recorden els gerents de les nostres institucions de prestacions de serveis a la persona. Potser cal un esforç de poètica –d’escriptura nova, amb nous sentits i valors de vida -, de crear o recrear noves paraules que permetin cerner un futur que encara no té qui l’escrigui.

Com tenim l’Home de la nostre època??. Té un dolor de viure definit com a “patiment”. Està estancat, no sap on anar, què fer i a la vegada està enganxat, addicte, amb les solucions que donen el consum i els avanços tècnics. El dolor psíquic estàndard és el “patiment”, sentiments de la contradicció de viure a la vegada l’estancament personal i espiritual, no saber què pensar i on suposar un saber que ajudi a concebre l’explicació de tot plegat, i al mateix temps mantenir la il·lusió que els coneixements nous, la múltiple reproducció de coses materials i el consum ens alliberen de les alienacions diàries.

L’Home de l’època està estancat i es mostra consumista. Si pretén representar-se aquest malestar s’acomoda a un símptoma nou que és el de ser un “proletari”. Es representa com un “proletari” perquè té la certesa que el seu patiment és degut al robatori que li fa el modus de producció capitalista. Li roba el saber viure i el saber fer i li imposa un mercat de falsos objectes per a l’equilibri i l’harmonia. Pensa que les seves manques són conseqüència de l’acció del Capital i no de la seva pròpia naturalesa o biografia humana. Per bé o per mal sempre el Capital –diu el vers rimat -. El Capital sembla que ho explica tot, no tenim res més a la bast que aquest discurs únic i els seus pseudo objectes.

En aquesta època les imatges i les novel·les que ens interessin passen pels arguments del realisme brut, els nous talls al cos i a la moda pret-a-porter o last-time femení o per la imatge que tenim de “bàrbar” del jove d’avui dia. Però si som una mica murriss veurem com aquest cos deconstruït o aquest jove bàrbar, al temps, és envejat per la

lleugeresa del seus lligams i per la suposada llibertat que té sense amarres. En definitiva, és envejat per tenir tot allò que comporten els lligams socials tous - ser lliure, ser lleuger i ser sense futur - que l'angoixen i de quina manera. La nostra societat oberta reviu l'odissea de l'Ulisses entre els dits del “*Finnegans Wake*” d'un Joyce que ironitza i destrueix la significació del món i el “*Cosmòpolis*” d'un DonDelillo que paranoia la ciutat. Tot plegat fa olor d'apocalipsi.

Així, doncs, en aquestes coordenades trobem a l'adolescent i al jove compartint la subjectivitat d'època amb generacions precedents. Té patiment de viure i es sent un proletari més, sense amarres per l'angoixa i ignorant de les avingudes del desig. Sol sap que ha de ser més llest que el Capital, que és la nova i enganxosa parella de ball. No perdem de vista que la parella dels adolescents de la modernitat eren els Ideals de la generació anterior. Ideals a rosegat, a desacreditat, a superar... El multiproducte de petits ideals que ofereix el capitalisme post industrial fa indigerible o interminable la tasca de rosegat-los.

Hem fet fins aquí aquest breu tomb pels sentiments d'època per poder caracteritzar allò que del dolor de viure és compartit per la gent. Per anomenar el dolor inherent a la vida, el dolor que comporta viure en cada època. No hem fet una mena de psiquiatrització generalitzada sota la dicotomia normal/patològic. Recordem que quan en el món acadèmic estava de moda aquesta discussió, en realitat el que passava era que l'ordre mèdic no volia perdre pistonada i sota la atraient força de la antipsiquiatria es feia més psiquiatrització i menys comprensió de la condició humana. La antipsiquiatria, com a contrapoder de la psiquiatria oficial i asilar, va fer un pobre servei per la Salut Mental. La història dels manicomis d'Itàlia ho mostren. Eren els psiquiatres progressistes els que dictaminaven què era normal i què era patològic. Ho feien en el púlpit que havia ocupat el cap de servei de tota la vida. Dissortadament aquest reduccionisme sempre mostra la cara fosca de la discussió: l'ombra allargada del poder. La Salut Mental sol ser, quan no té arguments propis sobre el patiment humà, el braç tecnològic de l'ordre públic, l'ordre para policial. Ens interessa més el càlcul sobre com es viu el dolor

psíquic en cada etapa de la història que el ball de bastons entre normes i ordres. Si tornem a la discussió normal/patològic dissortadament podem caure en el abús de psiquiatritzar a la adolescència o el que és el mateix posar als joves sota la sospita policial.

Què cal saber de tot això?? Si en la època actual la gent mostra “patiment psíquic”, ho fa perquè no confia en saber explicar les contradiccions del viure i la afectació d’aquesta impotència es localitza en el cos. En aquest punt és on podem seguir confiats les velles idees sobre la neurosi actual que tenia Freud. La neurosi actual transfereix l’angoixa al cos i evita pensar en la implicació personal en el desgavell. Rebutja les formacions simptomàtiques del inconscient i mostra una gran desuposició en el saber dels especialistes de la Salut Mental i l’Educació. Els signes del malestar no són a l’abast del diàleg. El desprestigi actual de les nostres professions cal llegir-lo en la dinàmica que porta a la suposició que el càlcul de la Ciència val per a tot. I a la desuposició de resultats a esperar dels argument del Pensament. El sentit comú de l’època diu que el científic és exacte i que les cabòries del pensament enreden la troca amb la veritat. La tensió a la Salut Mental es juga en la contraposició entre exactitud i veritat quan tractem el malestar humà.

No ens hi posem fulles, l’alleugeriment del patiment passa per la serenor i no per càlculs científics o pels productes farmacològics que complementen l’operació generant confort. Caldria parlar-ne en una conferència àmplia. De totes maneres, per sortir al pas, la serenor és el sentiment que correspon a un equilibri entre viure afirmativament els signes del temps i negar-se a deixar-se portar per les il·lusions de l’època. Té serenor qui desconfia del sentit comú i no s’apunta fàcilment a la repetició d’expressions i llocs comuns sobre quelcom. Té serenor qui confia en les noves creacions que simptomatitzen l’inèdit. És obvi que no mostren serenor, per exemple, els tertul·lians dels massmedia. Són el contraexemple de la idea de serenor que tenien sant Agustí o Heidegger.

Un altra manera de concebre la serenor és l'ensenyança que comporta la psicoanàlisi quant afirma que la condició de l'Home és la seva divisió mental entre allò que esdevé del pensament i allò que com a revers del pensament és una satisfacció escadussera. L'Home se serena quant sap i usa la seva divisió humana. S'estressa quant es vol d'una sola peça, en la unitat o de pensament o de satisfacció.

3. LA SOCIETAT D'AVUI. SOCIETAT DE TRASPÀS: DE L'ERA INDUSTRIAL A L'ERA DE LA INFORMACIÓ

Toca en aquest apartat, una vegada situat el concepte de "patiment", avançar una mica més i situar les coordenades de la societat d'avui.

Els ciutadans de l'època actual comparteixen un sentiment de mudança i d'embaràs que és fidel reflex del moment que toca viure. L'Era de la Industrialització està deixant pas a quelcom polièdric que alguns anomenen l'Era de la Informació. Aquest traspàs suposa enderrocs i canvis a molts nivells, però també creacions i incertesa sobre el futur i els seus horitzons. No és la primera vegada que ens trobem amb un repte així, la Història en va plena d'exemples: successió d'èpoques, canvi de paradigmes sobre el món, en el pensament...

El ciutadà manifesta sentiments complexos i sovint contrariats. Si més no, on la cosa produeix més estranyesa és en els capítols dedicats als valors i a les creences, a la dimensió subjectiva del temps i al lloc reservat a l'Home en la nova Era. La inhibició, la vergonya o la obscenitat sovint s'amalgamen amb un estar callat o un parlar entortolligat on les nostàlgies de tota mena i els entusiasmes més diversos no donen pas a una convenció orientada sobre la vida present i les seves instruccions d'ús. La rabiosa individualitat de l'Home del Funcionar fa que no sigui fàcil trobar el temps i l'espai per compartir amb els altres, per assajar converses sobre noves figures de la moral i de la providència que engranin el temps quotidià amb els reptes de l'avenir.

L'Home del Funcionari, fill del discurs de la Ciència, apareix a la Història més lliure i més democràtica que l'Home de la Raó, fill de les Grans Idees. És polièdric, multifaceta. Una d'aquestes cares el presenta acompanyat per un guany recent del que no està disposat a renunciar, davant els nous reptes de la vida en comú tendeix a refugiar-se en la soledat compartida amb objectes de consum i amb il·lusions de gran abast sobre el cos. Mostra cansament davant les lliçons de la Història. Noves coordenades del dolor i del plaer i un cinisme difós vers els problemes renovats de la humanitat, el fan malfiar de trobar solucions dins els camins trillats de les Idees que s'emparen en la tradició de la Il·lustració.

Sembla que la Cultura i la Moral de l'Esforç per arribar a ser, al caducar, ha deixat lloc a la Cultura del Funcionament on el Consum i el Gaudi de l'Instant fan oblidar el futur. En un primer moment, el Consum i el Gaudi de l'Instant semblen un bon analgèsic, però després comprovem que la dependència que generen dels objectes i de l'estil de vida suportat en la seqüència continua d'instantants fa la desintoxicació més traumàtica. La toxicitat de la Cultura del Funcionament és alta. De fet gran part dels mals subjectius d'ara s'expressen en la dimensió excés/defecte en el funcionar i la conseqüència en el cos com si d'una substància tòxica es tractes. Molts dels nous mals de l'època tenen en comú la sobredosis d'objecte i la infradosis d'idea.

La Societat de Traspàs mostra els impassos en la transformació de l'estructura familiar, del marc socioeducatiu, del teixit empresarial i laboral. Els valors i creences de la modernitat precipiten en la deixalleria, però els de la postmodernitat no són encara a les prestatgeries de les grans superfícies comercials. No hi trobem, de forma nítida, res més enllà del magnetisme dels múltiples objectes a l'abast i del trencaclosques de fantasies sobre les noves possibilitats del cos i de la reproducció. Aquesta societat és oberta i valora el risc però promou ciutadans que semblen porucs davant les relacions i els compromisos. El compromís és una paraula fatídica, pel seu passat, pel seu present.

En el despuntar de l'Era de la Informació, el somni econòmic és regular-ho tot com mercaderia i el conte de la ciència és fer-ho tot possible. La declinació de la Providència, del Progrés i de les Figures d'Autoritat convoquen a un nou despertar.

Els símptomes del malestar es signifiquen en el plus de valor del capital - valor de valors- i en les expectatives de producció i reproducció de coses i cossos. L'imperatiu resa de la següent manera: cal que la cosa funcioni fins que res falti i la decrepitud i la mort siguin impossibles -. Tot valor humà té la seva equivalència econòmica i tot desig té la seva satisfacció en objectes de consum o en imatges de cossos reeditats.

Cal preguntar on són els nous reptes de convivència, solidaritat i de cohesió social i on els seus impossibles; en què es pot creure i què cal respectar. Potser un nou discurs sobre la Vida de les Persones i la Sostenibilitat del Ecosistema s'està fent lloc a les goles de la gent. Potser substitueixi vells ideals. Els seus aspectes formals s'infiltraran del Dret de les Persones, dels Pobles i de l'Ecosistema. L'Era de la Informació en el revers copsa la Vida i el Dret.

La Vida i el Dret són dos conceptes clau per als nous discursos d'orientació en el tractament del patiment. A l'època freudiana els dos conceptes forts eren la Mort i el Sexe. Serà possible que aquests nous conceptes de la Vida i del Dret substitueixin en el discurs sobre l'Home els mots freudians??. El temps ens donarà la resposta.

4. ELS ADOLESCENTS I ELS JOVES AVUI. LES FAMÍLIES.

En el passat proper, a la societat moderna, els adolescents i els joves responien per la seva condició de rebels i alhora de confiats en les institucions i en la societat. Se sabien actors, entre d'altres, dels canvis i del progrés. Encarnaven una moral utilitària de l'arribar a ser. Era l'arribar a ser i no l'arribar a tenir la fita de la seva educació i maduresa. El pas del món de la infància a la edat adulta era possible mitjançant la

promoció personal, la formació intel·lectual i la incorporació al món laboral. L'empresa solia presentar-se com una segona família on la seva economia mixta, libidinal i monetària, abastava relacions inèdites. La seva educació sentimental era un viatge a contra cor de la cultura dels pares.

L'experiència d'acceleració del temps subjectiu i la vivència de protagonistes d'un moment social de traspàs fa que el jove visualitzi un horitzó sense relleus, planificat per la reproducció del capital, l'enginyeria econòmica i el seu corollari de necessitats en recursos humans: precarietat, reciclabilitat, mobilitat, inestabilitat... La màxima de Descartes –Penso, aleshores soc– s'ha renovat i té un nou format que ve a dir així: Consumeixo aleshores sóc. El jove no està integrat com part activa del procés. Si bé cal dir que tampoc les generacions precedents són protagonistes de la Història. Aquest paper correspon als elements imprescindibles del discurs de la Ciència: temps de càlcul i capital. L'esquizofrènia de l'època el divideix entre subjecte de consum imprescindible per als bons resultats de la economia i recurs de mà d'obra prescindible també per als bons resultats de la economia.

La novel·la de formació de l'era de la modernitat, basada en relats com el “*Werther*” o similars, s'ha mudat. Ja no es tracta del treball de la formació per arribar a ser i dominar un ofici o una professió. El nou estil presenta relats curts de literatura “*dirty*” on es mostra el revers de la utopia de l'Era de la Informació. Cal ser prou llest per sobreviure funcionant, que la màquina no pari. No cal preguntar per la direcció que pren o per la raó del seu dringar. La desorientació sobre el que es vol d'ell sol representar al jove actual, per altra part, res més proper a la vivència de l'adult. El patiment de la desorientació, del estancament, és un sentiment d'època comparable a la nàusea o al vertigen en la modernitat i compartit, a l'engròs, per les generacions.

La societat oberta i de risc empeny els adolescents i joves a ser més vulnerables i insegurs. S'han vist abocats a construir una moral d'urgència, utilitària del funcionar i

consumir, una moral de noves ficcions on encara no hi ha paraules per fer cànon entre el passat, el present i el futur. Tot sembla que passa massa de pressa.

El jove d'ara és més vulnerable. Està, com diu amb precisió la llengua francesa, “en souffrance” –es veu encallat i patint -. No té per costum demanar ajut i se sent impotent davant d'un destí incert i canviant. El jove, com l'adult, té un vocabulari mancat, hi falten paraules i hi sobren significats. Falla l'orientació i el sentit de la finalitat del nostre ser en el món i del futur volgut. En el seu lloc trobem proliferació d'imatges i d'objectes i reproducció d'orgues i cossos. La nova època encara que té un vocabulari propi no fa un discurs consistent amb semblances creïbles. Això danya les consciències i genera nous malestars.

Curiosament, com deia abans, molts d'aquest malestars són reedició de les anomenades “neurosis actuals” on el temps de l'estrès i el fenomen psicossomàtic prenen rellevància en forma de les noves neurastènies i addicions. L'altre epidèmia la protagonitza la insuficiència moral i la indústria farmacèutica l'anomena tristesa i depressió. La fatiga i l'humor han obert el ball de gal·la per celebrar l'arribada dels nous temps. Per altre part la fractura del lligam social la mostra la violència i la multiplicació dels fenòmens de dispersió de la identitat i els trastorns de personalitat.

Que faltin paraules i sobrin significats o imatges dóna pas al sentiment de la intenció agressiva i a la dimensió patognòmica de la violència i de l'acte. La societat actual barreja la pressa per assolir quelcom amb una patètica falta de narrativa. Genera nous escenaris de immediatesa, amb dislocació de voluntats, de cossos i de gaudis. Les “performance” i les instal·lacions que mostra l'art contemporani són incisiva metàfora de tot plegat. Constatem com en aquesta hora de canvis la rauxa dionisiaca es fa pas en front del seny apol·lini, seguint les fites de la reflexió nietzschiana sobre la genealogia de la moral. En l'escena quotidiana, fem insistència en aquest fet d'absoluta novetat, l'objecte més preuat un instant després pot esdevenir deixalla. Això es veu clar en els nens i adolescents però no és aliè dels adults.

Un breu apartat per a la família pot matisar algunes de les pinzellades del que exposem. La família patriarcal s'ha esmicolat i l'entrada de la dona en el món del treball ha multiplicat les versions que d'aquesta copsava Freud a la societat apedaçada d'inicis del XX entre la mare, la homenot, la soltera i la femenina. Per altre part, la paternitat es feminitza, ja no ocupa la posició d'excepció en la dinàmica relacional domèstica. Les convencions familiars es multipliquen, les paternitats i maternitats també. Ja no podem parlar de la família en singular, com no podem parlar de l'adolescent. Els rols simples de la família extensa d'abans s'han complexitat al reduir-se el nombre de membres que configuren l'estructura familiar i hem entrat en una època de bricolatge i combinació. Els joves d'ara ja no estan lligats al patrimoni familiar, estan més units que mai a la sort del tresor libidinal dels pares i mares domèstics. Els narcisismes omplen l'escena de absorció i d'expulsió dels fills. Les posicions masculina i femenina usufructuen el dictat del nou ordre de la ciència promovent en la relació sexual i civil noves formes sospeses de talls circuits en la relació home-dona del passat. Els seus patiments i els seus horitzons són del mateix ordre que els dels adolescents.

5. ON TROBAR ELS ADOLESCENTS I JOVES D'AVUI. COM RECONEXE'LS.

On trobar a aquests nous adolescents i adults joves? Aquests que pateixen, “sense rostre” i “en souffrance”, amb noves maneres de mostrar i tractar el cos i amb hàbits i conductes de risc?. Amb famílies i escenaris socials variats. Les estadístiques no els troben ni en conversa amb el món educatiu ni a les consultes de la Salut Mental. Defugeixen d'aquests àmbits “moderns” que els estigmatitzen o segreguen com a espessits intel·lectuals o desequilibrats mentals. Són lluny dels invents institucionals de la modernitat: l'escola, el dispensari d'higiene mental o el món de l'associacionisme.

Són o patint en silenci, individuals, reservats, normals inquietants o exhibint un cos deconstruït dels canons de bellesa de la modernitat o si no en crisis, però sempre fora de l'àrea d'influència dels vells discursos sobre l'arribar a ser.

Les estadístiques de la crisi els troben a les urgències hospitalàries –somàtiques o mentals -; a l'aiguamoll del fracàs escolar i formatiu; davant de les figures punitives de la justícia; tancats a casa o en guetos, patint eventualment els abusos dels altres...

De totes maneres el problema és com fer una nova semiologia dels signes del patiment de la postmodernitat i com facilitar el diàleg amb ells. Nous signes, que ven rebuts, buscats amb curiositat en els nous adolescents, faciliten el treball de construcció de nous símptomes i novel·les de formació que incloguin com a parella els altres i no la Ciència.

6. EL “SI NO FOS” DELS MALS DELS ADOLESCENTS I JOVES.

Si no fos per la falta de narrativa, els adolescents i els joves, solen estar més preparats personal i intel·lectualment que generacions precedents. Sovint, la imatge que tenen els adults d'ells està retocada pel sentiment d'estranyesa i inquietud davant la falta de comunicació i la suposició que l'adolescent representa l'ideal dels valors elàstics de la societat del “just in time” i el “take away”. Aquest aiguabarreig no facilita la comunicació.

La confrontació, marcada per la ignorància, l'enveja i el recel mutus, genera un calidoscopi d'imatges de temor i d'horror que el discurs mediàtic fixa en el jove cínic, violent i bàrbar. L'impacte produeix una marca indeleble en la memòria. No es tracta d'esborrar aquestes imatges si no de trobar els signes veritables dels homes i dels temps per inaugurar noves converses entre generacions. Els impossibles generacionals tenen que presidir aquestes converses.

Potser cal dir que el gruix del malestar dels joves d'avui radica més en allò que alguns especialistes anomenen “patiment psíquic” que en imatges romàntiques de l'adolescència rebel o que en curt metratges alarmistes sobre trastorns psicopatològic greus i conductes bàrbares. El seu tractament objectivant i diferenciador, iatrogènic, produeix un sentiment paranoic en uns adolescents que verifiquen amb més força, si cap, que pateixen polítiques de segregació a partir de trets i conductes diferents i insegures.

Si el “patiment psíquic” de l'adolescent i del jove es caracteritza per ser el resultat de la dificultat de saber del propi malestar i de no parlar-ne amb d'altres. En aquest sentit l'adult de proximitat – familiar o professional implicat en la seva formació- també mostra dificultat per establir relació amb el jove, per copsar els signes particulars del seu estancament, acompanyar-lo i fer d'agent de futur.

7. RESPOSTES INNOVADORES.

Per tot el que hem exposat fins aquí i per la convicció que és possible una tasca positiva amb l'adolescència i la joventut, el Programa CAPCTUA –Centre d'Acollida Permanent i Comunitat Terapèutica Urbana per a Adolescent i Adults Joves- té com a objectiu l'atenció d'aquest col·lectiu oferint un lloc d'hospitalitat on la narrativa de la pròpia vida compartida amb altres, ja siguin joves, família, professionals..., impulsi la promoció de projectes personals i sociolaborals vers el futur.

El Programa CAPCTUA és tangible i innovador. Està dissenyat amb una arquitectura modular. Surt del sumatori d'actuacions educatives, socials, laborals i sanitàries que responen a les necessitats que genera el “patiment” del jove en ell i el seu entorn. El CAPCTUA és una construcció feta a la ciutat, en el bressol de la comunitat, a partir del treball de fer xarxa amb els serveis i institucions de la ciutat. És una arquitectura modular ubicada en el mapa de l'urbanisme dels serveis personals.

Com que es confia, primordialment, en la potència de les idees que ordenen el programa i la praxis, el CAPCTUA genera un hiperespai que:

- És un emplaçament construït per la intertextualitat educativa, cultural, social i sanitària. Treballa el patiment psíquic i la crisi evitant el passatge a l'acte i la urgència.

- És un escenari per a l'actuació dels joves, de les famílies i dels adults de proximitat. Acompanya l'adolescent en risc. Orienta a la família. Fa de mitjancer amb el món de l'escola i de la formació.

- És un nus en el teixit assistencial i associatiu a la comunitat. Complementa i tanca el circuit. Fa de mitjancer amb la comunitat.

- És un lloc per a projectes personals i col·lectius. Assessora, dóna suport i informació.

- És una caixa de ressonància del malestar de viure dels joves d'avui dia. Promou noves respostes cíviques.

- És una plataforma per l'acció preventiva evitant processos de fixació patològica i d'eclosió de trastorns mentals i minvant la conflictualitat, l'exclusió i la inseguretat.

- És un observatori per a l'estudi i la recerca. Investiga les formes actuals de malestar, de dolor, de segregació i de demanda del jove.

- És un rebot on el dret infiltra la dialèctica entre el bé, les pràctiques i les llibertats. Lluny de caure en el paternalisme, però també en el tecnicisme, usuaris, professionals, comunitat i administració estan emparats pel dret del "per tots" i pel revers del cas.

· És una porta amb tres claus de pas: la proximitat urbana, el telèfon i el correu electrònic.

· És un portal a la xarxa de noves tecnologies de la informació que nua la praxis dels especialistes, la producció científica i els centres universitaris i docents. També té *links* amb l'acció cultural i comunitària.

8. DESCRIPCIÓ DEL CENTRE.

Aquesta sòlida arquitectura modular connecta tres espais, mòduls o pisos:

§ Primer pis: Lloc d'Acollida i Trobada. Construït amb un Casal de Joves i Punts d'Informació –educativa, formativa, cívica, sanitària...- i Cafeteria.

§ Segon pis: Lloc de Múltiples Converses. Despatxos, Tallers, Laboratoris, Sala de Noves Tecnologies, Biblioteca... Ocupats per l'Equip Socioeducatiu, el Servei d'Atenció Familiar, el Servei de Salut Mental, l'Equip d'Integració Laboral...

§ Tercer pis: Lloc d'Alberg i de Cuidados. Té llits calents i terapèutics. Sala de cures i infermeria.

L'articulació dels espais ofereix innovacions en sintonia amb el perfil dels nous adolescents i adults joves. El Programa dona atenció immediata les 24 hores a les crisis personals del jove; és un nou dispositiu intermedi comunitari entre les hospitalitzacions i l'atenció ambulatoria; ofereix noves modalitats d'hospitalitat, de cura i de psiquiatria d'enllaç en el filtrat de les urgències. És Centre de Respir o de triangulació amb el domicili familiar i amb els CRAE de la Direcció General de Infància i Adolescència.

La solidesa de la construcció té punts forts: dona atenció integral, ofereix sortides als impassos familiars, promou el treball en xarxa i la coordinació transversal d'actuacions

de les administracions i les entitats. Completa el mosaic territorial de serveis i col·labora en la vetlla pels drets del col·lectiu.

L'Equip, definit per les impossibilitats de cada disciplina per escometre sola la feina, articula les tasques educatives, socials, de promoció laboral, psiquiàtriques i psicològiques a partir del treball de posta en forma de les demandes, de formalització del símptomes i altres defenses del malestar. En definitiva promou la construcció del cas, la narrativitat de la persona i el lligam social.

Això suposa partir de la virtut de la docta ignorància i fer possible la màxima freudiana: “que res destorbi la curiositat prudent que permet investigar per facilitar que l'interessat sàpiga de la lògica del seu patiment i que en pugui fer un ús suportable”. En aquesta màxima freudiana hi ha fre en front d'expressions fortes com cura o canvi. Hi ha fermesa que transmet idea de saber i usar del símptoma per inventar o refer una forma de vida més digna i conforme al llaç social.

La formació de l'equip i el seu treball en comú és la pedra de toc del projecte.

9. EL CAPCTUA COM OBSERVATORI PRIVILEGIAT PER MIRADES PARTICULARS.

L'informe Aubry del 2001 sobre l'adolescència a França, d'altres estudis i articles especialitzades, així com la nostra experiència assistencial, fan èmfasi en l'elevat patiment psíquic de grups que manifesten interrogants sobre la identitat sexual, sobre l'assumpció primerenca de responsabilitats familiars o que tenen problemes psicosocials.

En aquests col·lectius l'angoixa i els trastorns de l'humor capitalitzen un estil de vida desequilibrat amb significatives conductes de risc, experiències de degradació o passatges a l'acte. Sovint els pensaments depressius i les fantasies autolítiques donen pas a actuacions violentes, maltractes i suïcidis.

El CAPCTUA tindrà particular sensibilitat i compromís amb les següents *poblacions diana*:

- # *els adolescents amb interrogants sobre la identitat sexual,*
- # *els joves conflictuats amb les seves creences culturals i religioses,*
- # *els adults joves –nois i noies- amb càrregues familiars,*
- # *els adolescents i joves amb problemàtiques psicosocials, amb estat de precarietat o erràtics.*

Capítol a part mereixen *les noies i les joves*. Poc aparents, tant a la premsa com en els estudis especialitzats, tot sovint mostren un patiment molt més fort i més desesperançat que els nois. Les fantasies de suïcidi i de desaparició són, de vegades, la única sortida. Comparant-les amb els nois es troben en una situació de precarietat material i anímica més notable, viuen amb la desil·lusió i el desamor tot un seguit de danys sobre la pròpia imatge com a persones i com a dones. La angoixa, les somatitzacions i les oscil·lacions de l'humor les fan molt vulnerables. Alguns estudis en llengua anglesa subratllen l'agressivitat i la violència que es polaritza a l'imaginari femení. La particular morbiditat dels trastorns de personalitat i dels quadres depressius sol ser maquillada amb vells fantasmes masculins sobre la degradació i la prostitució de la dona. Cal fer una posada al dia honesta. Cal promoure investigacions sobre les relacions mares i filles, sobre els nous reptes de la feminitat, sobre la dona del nou segle... Cal una nova atmosfera més respirable sense tants prejudicis arrelats en el passat de tot això. És una bona manera de fer prevenció, també, de la violència de gènere.

El CAPCTUA promourà els estudis comparats i la coneixença i difusió d'experiències al respecte per tal de mantenir laboratoris d'investigació i tallers d'autoajuda així com d'altres alternatives de suport. Per portar aquestes iniciatives endavant comptarà amb la col·laboració d'associacions i estudiosos compromesos amb els temes –sexuals, culturals, religiosos i socials -.

En un altre ordre de coses el CAPCTUA, en ares de la cohesió social i la solidaritat, fomentarà *la memòria històrica* de les persones i del país. Per a aquesta empresa comptarà amb la col·laboració de persones grans voluntaris i professionals ad honorem.

En definitiva, el CAPCTUA no suposa canvi, si no que és un projecte de nova generació que modifica les coordenades de la relació de la xarxa i promou la visió de nous problemes i nous horitzons en matèria d'investigació i d'assistència. És una construcció isomorfa del concepte de “serenitat”. Sí i no de tot i de no res.

10. EL CAPCTUA ÉS UN PROGRAMA TRANSVERSAL.

Com ha estat detallat, l'arquitectura modular del Programa CAPCTUA possibilita una sèrie de serveis i actuacions pels quals vetllen les administracions autonòmica i local. La interdisciplinarietat i la diversitat d'objectius i finalitats que promou fa que el Programa CAPCTUA sigui possible a partir d'una iniciativa de transversalitat entre Departaments de la Generalitat de Catalunya i de col·laboració amb distintes Regidories del Ajuntament de Cornellà i el Consell Comarcal.

Francesc Vilà (relator), Eugenio Diaz i M. Dolors Vique
Projecte CAPCTUA Fundació Cassià Just i Dreccera SCCL

Cornellà, setembre del 2003.